

Nr 55

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående Vindelälvens utbyggnad.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 665 av herr *Isacson* och II: 845 av herr *Nilsson* i Agnäs hemställes, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t meddela sin uppfattning, att utbyggnaden av Vindelälven icke mer är aktuell.

Vidare har i de likaledes till allmänna beredningsutskottet hänvisade likalydande motionerna I: 667 av herr *Eric Carlsson m. fl.* och II: 833 av herr *Ekström* i Iggesund *m. fl.* hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära förnyad prövning (genom Kungl. Maj:t med riksdagen) av frågan om Vindelälvens projektering och ev. utbyggnad.

I motionsparet I: 665 och II: 845 framhålles bl. a. atomenergins ökande användning för elkraftproduktionen, sårbarheten av elkraftens distributionsvägar från vattenkraftverken, Vindelälvens stora värde som kvarvarande orörd älv för turism, fiske och universitetsstaden Umeå, den samlade befolkningens i Adolfström bestämda motstånd mot en utbyggnad samt möjligheterna att lösa sysselsättningsproblemen i den nordliga delen av Sverige på annat sätt än genom utbyggnad av Vindelälven.

I motionsparet I: 667 och II: 833 framföres samma synpunkter. Särskilt framhålles Vindelälvens betydelse i outbyggt skick för den vid Umeå universitet bedrivna forskningen i ekologisk zoologi och ekologisk botanik.

Beträffande motiveringen i övrigt hänvisas till motionerna II: 845 och I: 667.

Gällande rätt

Bestämmelser om tillåtligheten av ett kraftverks- eller ett sjöregleringsföretag återfinns i vattenlagen. För att ett vattenbyggnadsföretag skall vara ekonomiskt tillåtligt fordras enligt stadgande i 2 kap. 3 § första stycket vattenlagen att nyttan av företaget efter avdrag av byggnadskostnaderna uppgår till ett värde som motsvarar minst tre gånger värdet av skadan och intrånget på åker och äng samt minst två gånger skadan och intrånget på annan egendom. Utom den ekonomiska tillåtligheten av ett företag prövar vattendomsstolen även tillåtligheten med hänsyn till vissa allmänna intressen. Härom stadgas i 2 kap. 3 § andra stycket vattenlagen, vilket har följande lydelse:

Bihang till riksdagens protokoll 1967. 11 saml. Nr 55

Skulle byggande i vatten hava till följd, att ett avsevärt antal bofasta personer berövas sina bostäder, eller att större fabrik eller annan anläggning, varav många hava uppehälle, måste nedläggas eller dess drift väsentligt minskas, eller att odlad jord till en efter ortsförhållandena betydande omfattning sättes under vatten eller eljest väsentligt skadas, eller att fiskeri- eller annan näring av större betydenhet lider väsentligt förfång, eller att befolkningen eljest får sina levnadsförhållanden väsentligt försämrade, må byggnaden, ändå att nyttan uppgår till värde som ovan sagts, icke ske. Lag samma vare, där genom byggande i vatten skulle förorsakas sådan bestående ändring av naturförhållandena, varigenom väsentligt minskad trevnad för närboende eller betydande förlust från naturskyddssynpunkt är att befara.

Även om hinder mot företaget skulle möta från ekonomiska synpunkter eller med hänsyn till nyss angivna allmänna intressen kan tillstånd lämnas av Kungl. Maj:t i statsrådet. Förutsättning härför är att företaget, trots skadeverkningarna, prövas vara av synnerlig betydelse för näringslivet eller för orten eller eljest från allmän synpunkt. Om vattendomstolen vid sin prövning av målet finner att företaget, ehuru otillåtligt enligt angivna regler, likväl bör tillåtas med hänsyn till dess betydelse för näringslivet, orten eller eljest från allmän synpunkt skall vattendomstolen hänskjuta avgörandet till Kungl. Maj:t.

Enligt 4 kap. 13 § vattenlagen äger Kungl. Maj:t, då fråga uppkommer om utförande av vattenregleringsföretag, under vissa förutsättningar pröva om hinder möter mot företaget eller särskilda villkor bör föreskrivas för dess utförande. Denna prövning är obligatorisk, när fråga är om reglering av någon av landets sex största sjöar. Beträffande annan vattenreglering, som med hänsyn till dess inverkan på vattnets avrinning är av synnerlig omfattning, kan Kungl. Maj:t förbehålla sig prövningen och lämna vattendomstolen besked därom.

Vattendomstolen skall i sådant fall före målets avgörande hänskjuta detta till Kungl. Maj:t.

Vissa tidigare uttalanden

Då önskemål om att freda vissa sjöar och vattendrag från kraftexploatering har framförts, har frågan i några fall gällt att skydda någon viss sjö eller visst vattendrag, där utbyggnad varit aktuell. I andra fall har förslag väckts om ett mera omfattande urval av skyddsvärda områden.

Redan vid behandlingen av förslaget till 1952 års naturskyddslag gjorde tredje lagutskottet i sitt utlåtande nr 28/1952 vissa uttalanden om möjligheterna att i orört skick bevara vattenfall som utmärks för särskild naturskönhet. Utskottet ansåg att bestämmelserna i naturskyddslagen om naturminne icke utgjorde något formellt hinder för att även vattenfall inbegripes i de objekt bestämmelserna kan skydda samt att vattenlagens regler rörande byggande i vatten i viss utsträckning tillmäter naturskyddsintressena avseende.

Mörrumsån

Tredje lagutskottet behandlade 1954 motioner med yrkande om åtgärder för att skydda laxproduktionen i Mörrumsån vid en planerad utbyggnad. I sitt utlåtande 34/1954 uttalade utskottet som ett minimikrav att åtminstone två större laxälvar bevaras i väsentligen orört skick, ett vattendrag i Norrland och ett i södra Sverige.

Ottsjön

Även Ottsjön i Jämtlands län har varit föremål för yrkanden om undantagande från reglering och kraftutbyggnad genom motioner föranledda av att ansökan om reglering av sjön ingivits till vattendomstolen. I sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 30/1955 uttalade tredje lagutskottet, att det kan vara naturligt att ansträngningarna ökas att inrikta planerna på nya vattenbyggnadsföretag på sjöar och vattendrag, som ur naturskydds- och kulturskyddssynpunkter kan betecknas som mindre känsliga.

Lilla Lule älv

Vid behandling av motioner angående undantagande från exploatering av ett representativt urval av sjöar och vattendrag, med särskilda yrkanden angående Lilla Lule älv, uttalade tredje lagutskottet i utlåtande nr 24/1959 hur önskemålet om att nya utbyggnadsplaner inriktas på vattendrag och sjöar som från naturskydds- och kulturskyddssynpunkter är mindre känsliga skulle kunna tillgodoses. Detta kan ske genom lagstiftning, genom gemensamt beslut av Kungl. Maj:t och riksdag om förbud mot exploatering utan särskilt tillstånd i samma ordning eller genom på frivillig väg åstadkomna beslut om uppskov med utbyggandet av vissa objekt.

Riksdagens beslut med anledning av tredje lagutskottets utlåtande nr 24/1959 ledde till att förslag till ändringar i vattenlagens tillåtlighetsregler utarbetades. I prop. 13 till 1961 års riksdag framlades ett lagförslag som innebar ett ökat skydd för vissa allmänna intressen, bl. a. naturskyddsintresset. Tredje lagutskottet delade i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 5/1961 departementschefens uppfattning i frågan om undantagande från exploatering av vissa vattendrag och hade ej någon erinran mot lagförslagets innehåll.

Överenskommelsen 1961

Redan år 1954 publicerades en »Förteckning över vissa sjöar och vattendrag vilka bör skyddas mot exploatering för kraftverksändamål». Denna överlämnades till Kungl. Maj:t av en kommitté på uppdrag av ett antal frivilliga sammanslutningar. Förteckningen samt en ny reviderad förteckning låg till grund för överläggningar mellan naturvårdsdelegationen och representanter för kraftintresset, vilka ledde till en den 5 oktober 1961 träffad överenskommelse rörande planeringen av vattenkraftexploateringen i vissa norrländska nederbördsområden. Vindelälven berördes i överenskommelsen men endast vissa smärre områden vid källsjöarna undantogs

från utbyggnad. Överenskommelsen förutsatte för sin giltighet att Kungl. Maj:t icke gjorde någon erinran mot densamma. Överenskommelsen bifogades propositionen nr 126 till 1962 års riksdag om avsättande av området Padjelanta till nationalpark. Departementschefen uttalade sin tillfredsställelse över att överenskommelsen kunnat komma till stånd. Samma uttalande gjordes även av jordbruksutskottet i dess av riksdagen godkända utlåtande nr 17/1962.

Vindelälven

Vindelälvsplanen

Vattenfallsverket framlade år 1962 en plan för vattenkraftutbyggnader i Vindelälven. Efter viss reduktion omfattar planen följande regleringar och utbyggnader: I Vindelälvens ena huvudgren Laisälven avses källsjöarna Gautojaure, Mittisjön och Yraf att års- och flerårsregleras med en regleringsamplitud på 38 m. Härigenom skulle skapas ett regleringsmagasin om 1 300 Mm³. I anslutning till regleringsdammen planeras ett kraftverk, Gauto kraftstation med 74 m fallhöjd och en årsproduktion av 190 MkWh.

Ytterligare regleringar planeras av sjön Granselet, belägen i Laisälven närmast dess sammanflöde med Vindelälven, med en regleringshöjd av 22 m, en magasinsvolym om 450 Mm³ samt en planerad kraftstation med 68 m fallhöjd och en årlig produktion av 260 MkWh. Härjämte planeras reglering av sjön Storvindeln, belägen i Vindelälven uppströms Sorsele, med en regleringshöjd av 4 m, en magasinsvolym av 230 Mm³ och sänkingsgränsen motsvarande normalt lågvattenstånd.

På älvsträckan nedströms Sorsele planeras nio kraftstationer, i vilka större delen av den på sträckan tillgängliga fallhöjden — 260 m — skall tillgodogöras, benämnda Krokfors, Rågsfors, Vindel-Grundfors, Vormfors, Mårdselfors, Trollfors, Strykfors, Vindelfors och Långfors kraftstationer. Kraftstationen i Rågsfors planeras att få den längsta torrsträckan — omkring 15 km — och en 3,5 km lång avloppstunnel. Vindelfors kraftstation avses bli den största i älven med en fallhöjd på 53 m och en produktion av 630 MkWh/år. Den är samtidigt den mest känsligt belägna stationen, mycket nära Vindelns samhälle, och kommer att förses med en 5 km lång avloppstunnel. Sammanlagt beräknas dessa kraftstationer ge ett produktionstillskott av nära 2,4 miljarder kWh/år. Utbyggnadskostnaderna beräknas uppgå till omkring en miljard kronor och antas ge arbete åt 500—700 människor under en sammanlagt tioårig byggnadstid.

Riksdagsbehandling 1965

Frågan om Vindelälvens utbyggnad har behandlats av allmänna beredningsutskottet i utlåtande nr 32/1965 med anledning av motioner med yrkande dels att frågan skulle utredas inom 1964 års naturresursutredning, dels att förbud mot ingrepp i området skulle meddelas i avvaktan på

utredning om möjligheterna att för framtiden bevara älven oreglerad. Utskottet uttalade att överläggningar pågick mellan vattenfallsstyrelsen och statens naturvårdsnämnd angående den planerade utbyggnaden samt att riksdagen i det dåvarande skedet av ärendets handläggning icke borde taga ställning till frågan om utbyggnad. Beträffande utredningsförslagen anförde utskottet att dithörande spörsmål skulle ingående penetreras i anslutning till överläggningarna mellan vattenfallsstyrelsen och naturvårdsnämnden samt att skäl icke förelåg för särskilda utredningar vid sidan härav. Utskottet ansåg slutligen att det kunde förutsättas att utbyggnadsplaneringen skedde med beaktande av de olika därav berörda intressena. Motionerna avslogs av riksdagen.

Överenskommelsen 1966

Mellan vattenfallsverket och den år 1965 inrättade naturvårdsnämnden upptogs överläggningar rörande Vindelälven i februari 1965 närmast föranledda av framställningar till naturvårdsnämnden i syfte att bevara älven från exploatering, sedan vattenfallsverket meddelat planer på att inge ansökan till vattendomstol om tillstånd att bygga Långfors kraftverk i Vindelälven. Överläggningarna avslutades den 2 maj 1966. Resultatet återges i protokollsanteckningar samma dag undertecknade av vattenfallsverket och naturvårdsnämnden. Av anteckningarna framgår, att naturvårdsnämnden icke motsätter sig att 1961 års överenskommelse om planeringen av Vindelälven fullföljdes sedan vissa modifikationer vidtagits. Dessa innebär att Vindelälven med biflöden uppströms Storvindeln samt Tärnasjön med tillflöden jämte Tärnaån ej skall utbyggas utan lämnas helt orörda. Med hänsyn till att naturvårdssynpunkterna blivit ingående belysta i samband med överläggningarna mellan naturvårdsnämnden och vattenfallsverket ansåg nämnden att någon särskild utredning i fråga om Vindelälven icke var påkallad från dessa synpunkter.

Ansökan till vattendomstol

Till Nedre Norrbygdens vattendomstol har ingivits ansökan om tillstånd att anlägga Långfors kraftverk i nedre delen av Vindelälven och att bedriva korttidsreglering vid kraftverket. Vattendomstolen har i dom den 26 juni 1967, vilken dock överklagats, funnit företaget tillåtligt. Vidare har till samma vattendomstol ingivits ansökan om att få anlägga en kraftstation vid Laisälvens utlopp ur sjön Gautojaure samt att verkställa års- och flerårsreglering av vattnet i sjöarna Yraf, Mittisjön och Gautojaure. Vattendomstolen har ännu inte avgjort tillåtlighetsfrågan men hållit huvudförhandling i oktober 1967.

Kungl. Maj:t har med stöd av 4 kap. 13 § vattenlagen den 24 februari 1967 beslutat att förbehålla sig tillståndsprövningen av regleringsföretaget i Gauto, vilket får avgörande betydelse för utbyggnaden av hela Vindelälven.

Som svar på en enkel fråga i riksdagen den 16 februari 1967 har chefen för handelsdepartementet uppgivit att de utrednings- och projekteringskostnader som vattenfallsverket hittills nedlagt för att tillvarata Vindelälvens vattenkrafttillgångar uppgår till 21 milj. kronor.

Kraftbehov och val av kraftkälla

Elkraftbehovet har i flera decennier ökat med 6 à 7 % per år, vilket innebär en fördubbling av behovet ungefär vart elfte år. Genom en utbyggnad av Vindelälven enligt de framlagda planerna skulle erhållas ett produktionstillskott av omkring 3 miljarder kWh, vilket grovt räknat motsvarar ett års ökning av elkraftbehovet.

De planerade kraftstationerna skulle komma att tillhöra staten, som äger 90 % av vattenkraften i Vindelälven.

Det ökade kraftbehovet kan täckas genom olika produktionsmetoder, såsom genom utbyggnad av outbyggd vattenkraft, genom kärnkraft med naturligt eller med anrikat uran i reaktorer av olika slag eller slutligen genom konventionell ångkraft producerad i kondenskraftverk eller mottrycksanläggningar.

Vattenfallsverket framlade i oktober 1965 en utredning om »Lönsamheten av vattenkraftutbyggnader i Vindelälven». Utredningen utgjorde underlag för de återupptagna förhandlingarna mellan vattenfallsverket och dåvarande naturvårdsnämnden om Vindelälvens utbyggnad. Utredningen redogör för en ekonomisk jämförelse mellan vattenkraftutbyggnad i Vindelälven och utbyggnad av atomkraft. Den konventionella kondenskraften beaktades inte vid jämförelsen, eftersom tidigare undersökningar visat att den med all sannolikhet icke då var förmånligare än atomkraften. Värdet av vattenkraftutbyggnader i Vindelälven beräknades genom att jämföra det ekonomiska utfallet vid utbyggnaden av en grupp anläggningar i Vindelälven med atomkraft till driftåret 1975/76. Med de förutsättningar som då bedömdes sannolika i fråga om framtida anläggningskostnader för olika kraftslag, visade undersökningen att Vindelälvens utbyggnad skulle medföra en kostnadsminskning med cirka 4 Mkr/år.

Utredningen kompletterades i december 1965 och slutsatserna sammanfattades på följande sätt. Jämförelsen mellan Vindelälven och atomkraften präglas av viss optimism beträffande den senares utvecklingsmöjligheter. Det kan eventuellt hävdas att detta innebär ett missgynnande av vattenkraften, vars kostnader kan beräknas med stor noggrannhet på grund av långvarig erfarenhet, medan atomkraftkostnaderna är baserade på prisuppgifter från firmor, som nu är angelägna om att komma in på marknaden. Man kan även peka på tidigare misräkningar i fråga om atomkraftens kommersiella utveckling. Med hänsyn till att en större kostnadsökning för atomkraften skulle innebära att den slås ut av den konventionella värmekraften

synes dock Vindelälvsutredningen vara rättvisande om än något försiktig i fråga om vattenkraftutbyggnadernas lönsamhet.

På begäran av naturvårdsnämnden granskades utredningen av Ångpanneföreningen, som i sin sammanfattning anförde, att den av vattenfallsverket påstådda lönsamheten av vattenkraftutbyggnader i Vindelälven på ca 4 Mkr/år kan härledas ur av verket antagna kostnader och utförda kraftbalansberäkningar. Det bör noteras, att utbyggnaden av Granselet icke synes bidra till lönsamheten. För att lönsamheten skall elimineras kräves en sänkning av atomkraftkostnaden år 1975 till cirka 90 kr/kW/år. Denna lägre kostnad kan komma att uppnås såväl genom en gynnsammare kostnadsutveckling än den av vattenfallsverket förutsedda som om den mot Vindelälvens utbyggnad svarande atomkraften belastas med marginalkostnaden.

Inom Centrala Driftledningen — CDL, ett gemensamt riksorgan för den svenska kraftindustrin — utfördes år 1962 en studie över hur 1970-talets kraftutbyggnader borde sammansättas för att uppnå bästa möjliga produktionsekonomi. Då gjorda antaganden om elkonsumtionen 1975 har redan visat sig för låga. Vidare har utvecklingen av kärnkraft gått snabbare än väntat, så att den specifika anläggningskostnaden för kärnkraftverk nu endast är 20 à 25 % högre än för konventionella ångkraftanläggningar mot tidigare antagna 50 %. Slutligen kan man nu räkna med lägre oljepriser än 1962 och mycket större omfattning av utbyggnaden av kraftvärmeverk i städerna. Med anledning av de ändrade förutsättningarna har CDL beslutat om en översyn av 1962 års kraftbalansstudie. Resultatet av denna, som beräknas föreligga före årets slut, torde visa att kostnaderna för elkraft erhållen genom utbyggnad av vattenkraft i Vindelälven och genom kärnkraft från ett tämligen gynnsamt kärnkraftverk blir ungefär likvärdiga.

För närvarande utbygges ett flertal större värmekraftverk och ytterligare verk är beslutade eller definitivt planerade. Sålunda kan nämnas Oskarshamns kärnkraftverk som med beslutad utbyggnad får en effekt av 400 MW år 1970; vidare monteras vid Karlshamns oljekraftverk ett aggregat på 320 MW och ett ytterligare lika stort aggregat skall tas i drift år 1971. Stockholms elverk tar under hösten 1967 i drift ett aggregat på 160 MW i Hässelby och AB Aroskraft får hösten 1969 ett kraftvärmeverk på 265 MW. Sydkraft offentliggjorde hösten 1965 sina planer för ett värmekraftverk i Barsebäck med en effekt av 2 000 à 3 000 MW. Krångede AB planerar till 1975 ett oljekraftverk i Gävle på till en början 300 MW. Stenungsundsverket, som ägs av vattenfallsverket, har nu en installerad effekt av nära 600 MW och kommer 1969 att ta i bruk ett aggregat på 275 MW. Tillsammans med Energiwerken i Göteborg planerar vattenfallsverket ett kraftvärmeverk till år 1975 med ett första aggregat på 500 MW och tillsammans med Norrköpings elverk ett på 230 MW. Det av vattenfallsverket projekterade kärnkraftverket vid Värö planeras år 1973 ta i bruk det första aggregatet på 600 à 700 MW och får en slutlig effekt av omkring 3 000 MW.

I den jämförande utredningen i oktober 1965 räknade man med en sammanlagd effekt av 371 MW genom de i första hand aktuella anläggningarna i Vindelälven.

Vattenfallsverket har i samband med motionernas behandling i utskottet uttalat följande: För 10—15 år sedan skulle svaret på frågan om det är nödvändigt för kraftförsörjningen att bygga ut Vindelälven utan tvekan ha blivit ett ja, icke beroende på att man helt saknade alternativa produktionsmöjligheter utan på att kostnadsskillnaden mellan vattenkraft av Vindelälvens goda kvalitet och dåtidens värmekraft var mycket stor. — I dag har kostnadsskillnaden krympt betydligt och om man gör en bedömning av läget ytterligare ett antal år framåt i tiden, t. ex. vid mitten av 70-talet, vilken tid dagens programarbete täcker, och då direkt jämför kostnaden för vattenkraft i exempelvis Vindelälvens kraftstationer med kostnaden för kraft från ett modernt värmekraftverk, beräknas en utjämning ha skett. — För vattenfallsverket, som har till uppgift att på gynnsammaste sätt producera kraft för sin del av den svenska marknaden, kan jämförelsen dock icke göras så enkel. Verket måste se på resultatet från hela sin kraftproduktion och då visar det sig att ett kombinerat system, där såväl vattenkraft som värmekraft ingår, ger det bästa resultatet. — Vattenkraften har dessutom vissa påtagliga fördelar i kvalitetsavseende, till vilka hänsyn måste tagas, då frågan om utbyggnadsprogrammet avgöres. — Främst består dessa fördelar i mycket stor driftsäkerhet, utomordentligt snabb variationsmöjlighet i fråga om kraftuttaget, stor erfarenhetsbakgrund för såväl utbyggnads- som driftkostnader, d. v. s. mycket säkra kostnadsberäkningar, praktiskt taget helsvenskt utförande, frihet från nedsmutsningsrisker och svårigheter i fråga om tillvaratagande av bränsleavfall samt förläggning till en landsända, där utbyggnaden ur arbetssynpunkt, skattesynpunkt och allmän industrialiseringssynpunkt har stor betydelse. Dessutom tillkommer fördelar ur beredskapssynpunkt. — Med hänsyn till denna bakgrund anser vattenfallsverket det vara om icke nödvändigt så dock välmotiverat att föreslå utbyggnad av Vindelälven.

Sysselsättning

Genom de planerade utbyggnaderna i Vindelälven skulle investeras ett sammanlagt belopp av omkring en miljard kronor. Med ledning av erfarenheter från föregående kraftverksutbyggnader kan beträffande den lokal-ekonomiska effekten av en utbyggnad konstateras att omkring en tredjedel av investeringarna eller drygt 300 miljoner kronor skulle komma att cirkulera inom bygden och utgöra skatteunderlag. Kommunerna skulle härigenom sammanlagt kunna tillföras 30—35 miljoner kronor i skatteinkomster under en ungefär tioårig byggnadstid. Under denna tid skulle enligt vattenfallsverkets beräkningar högst 500—700 man sysselsättas i utbyggnadsarbetena, om dessa utförs successivt. Till viss del kommer den behövliga arbetskraften att utgöras av de anläggningsarbetare, som för närvarande är sysselsatta vid vattenfallsverkets sista utbyggnader i Umeälven. Vid Ajaurebyggena inom Tärna kommun är nu 250—300 personer anställda. Arbetena

beräknas vara slutförda 1970, varefter Ajaure samhälle skulle försvinna, om arbetstillfällena inte kan beredas på annan plats. Om Vindelälven skall utbyggas, kommer arbetskraften från Ajaure att användas i första hand. Sedan utbyggnadsarbetena i Vindelälven avslutats, kan endast ett fåtal personer beredas arbetstillfällena vid kraftverken. Erfarenheterna från avslutade kraftverksbyggnader tyder på att man sedan utbyggnader fullbordats inom en kommun till och med kan räkna med viss nedgång av folkmängden i förhållande till tiden före utbyggnaden.

Genom de planerade utbyggnaderna i Vindelälven har vattenfallsverket enligt Vindelälvsplanen preliminärt beräknat att 70 bosättningar måste lösas på grund av överdämning eller totalskada. Av dessa berörs 40 bosättningar i Arjeplogs kommun, 19 i Sorsele och 9 i Degerfors kommun. På fastigheterna finns sammanlagt 300 bofasta personer, som måste flytta.

De kommuner inom vilka planerade regleringsmagasin är belägna kan, om Kungl. Maj:t jämlikt 4 kap. 13 § vattenlagen förbehåller sig rätten att pröva ansökta regleringsföretag, erhålla s. k. särskilda villkorsmedel. Sådana medel skulle kunna tillfalla Arjeplogs kommun, där Gauto och största delen av Gransele regleringsmagasin är belägna, samt Sorsele kommun för magasinet i Storvindeln. De årliga regleringsavgifter, som jämlikt 4 kap. 14 § vattenlagen bestämmas av vederbörande vattendomstol för medgivna vattenregleringar med hänsyn bl. a. till regleringens skadeverkningar, kan delvis komma att tillfalla Arjeplogs och Sorsele kommuner. Dessa avgifter är avsedda att ersätta sådan skada som vållas av regleringen och som ej kan ersättas på annat sätt.

Forskning

Om Vindelälvens betydelse för naturvetenskaplig forskning har filosofiska fakulteten vid Umeå universitet uttalat följande: Den avtrappning, som sker av en älv vid utbyggnaden av vattenkraften, medför bl. a. en fullständig förändring av älvens naturliga regim, d. v. s. av vattenströmnings-, erosions-, transport- och ackumulationsprocesserna. Forskningen på del fluviatila området har i Sverige nått längre än på de allra flesta håll i världen men kan dock definitivt inte anses avslutad. Många problem återstår att lösa, och det är tvivelsutan så, att Vindelälven utgör ett ovanligt gynnsamt objekt för fortsatta studier. Detta gäller i hög grad problem av geomorfologisk art. Vindelälvsdalen har sålunda en ovanligt fullständig sekvens av sediment och dalfyllnadsformer alltifrån de nära kusten förekommande breda mo- och mjälasedimentplanen samt deltabildningarna och de något längre uppströms belägna terrasserna, nipbranterna och ravinerna till selsjöavlagringarna och fjällrandsjöarnas deltaområden. Så gott som samtliga former är i Vindelälvsdalen vackert utbildade och är företrädda av goda typfall. Ingen av de olika formerna är i sig själv unik, men av de kvarvarande icke utbyggda älvarna torde knappast någon ge lika fullständiga serier. — Det bör i detta sammanhang påpekas, att det i Umeå och Vindelälven sedan år 1958 bedrivs strandmorfologiska studier. Utvecklingen i den nu reglerade Umeälven jämförs med utvecklingen i den oreglerade Vindelälven. Efter-

som utvecklingen i morfologiskt avseende sker med lång tidsutdräkt skulle en reglering av Vindelälven spoliera ett långsiktigt uppföljande av detta komparativa forskningsobjekt. — Vad den ekologiska forskningen beträffar kan den förutses få en alltmer ökande betydelse. Den berör för det nutida samhället så viktiga punkter som miljö- och naturvård, skötsel och utnyttjande av våra nationella tillgångar av växter, djur, jord och vatten. Växt- och djurvärldens anpassning till specifika lokal- och mikroklimat, betingelserna för s. k. ekologiska nischer etc. är ett mycket betydelsefullt men ännu föga bearbetat ekologiskt forskningsfält, som sannolikt blir ytterst viktigt i framtiden. — Den ekologiska forskningen har tidigare varit otillräckligt tillgodosedd i vårt land. På grund av ovanstående fakta har vid Umeå universitet både botanik och zoologi givits en ekologisk inriktning. När man nu bygger upp viktiga forsknings- och undervisningsinstitutioner i Umeå, som drar höga kostnader i byggnad och organisation, så bör det också vara angeläget att bevara forsknings- och undervisningsmaterial i form av en naturlig miljö såsom Vindelälvsdalen, välbelägen i förhållande till universitetet. — Vindelälven är på grund av topografiska och hydrologiska förhållanden synnerligen rik på specifika växt- och djurmiljöer, som hyser specialiserade ekosystem av ofta hög produktivitet. Sambandet mellan ekosystem och miljöer av detta slag är ännu förhållandevis outforskat och kan förväntas i hög grad bli föremål för morgondagens ekologiska forskning. — Sammanfattningsvis önskar fakulteten uttala som sin uppfattning, att man bör ställa mycket höga krav på dokumentationen rörande lönsamheten av Vindelälvens utbyggnad, innan man eventuellt beslutar sig för att exploatera de trots allt relativt blygsamma energitillgångarna i denna älv. Många vägande skäl talar nu mot en utbyggnad: hänsynen till fiskets och turismens intressen, hänsynen till ännu ej genomförd vetenskaplig forskning, till behovet av ett för många vetenskapsgrenar betydelsefullt demonstrationsobjekt, hänsynen till naturskyddsintresset samt till önskemålet att bevara den landskapstyp, som Vindelälvs- och Laisaälvsdalarna utgör, av allmänskulturella och rekreationsmässiga skäl.

Konsistoriet vid Umeå universitet har till alla delar instämt i fakultetens synpunkter.

Vidare har av en zoo-ekologisk forskare vid universitetet i Lund angående Vindelälvens betydelse ur zoo-ekologisk synpunkt sammanfattningsvis anförts, att Vindelälven uppvisar en fullständig uppsättning av de biotoper, som är karakteristiska för en boreal-arktisk flod. Tidigare fanns en motsvarande rikedom i ett flertal sydnorrländska älvar, men i och med regleringsingripanden försvinner detta för forskning gynnsamma tillstånd. Alldeles oavsett om man medelst olika åtgärder lyckas göra älv- och sjömagasinen i de reglerade älvarna produktiva ur fiskebiologisk synpunkt, kommer man i dem aldrig att kunna studera den till miljön genom årtusendenas selektion anpassade organismvärlden. En orörd älv har sin uppenbara vikt i och för sig, men man måste dessutom hålla i minnet, att den har alldeles speciell betydelse (även ur rent praktisk synpunkt) som referenspunkt vid jämförelser med de exploaterade älvarna. Om man mister vår sista orörda sydnorrländska älv, kommer man att för all framtid undandra forskningen ett synnerligen betydelsefullt material.

Övrig inverkan

En utbyggnad av Vindelälven inverkar på bl. a. fiske, turism, renskötsel, jordbruk, virkesutdrivning och flottning. Om skador i sådana avseenden uppstår genom den ansökta regleringen av Gautojaure m. fl. sjöar, kommer dessa att utredas och behandlas i regleringsmålet. Däremot kan vattendomstolen i regleringsmålet ej uppta sådana skador som kan komma att drabba nämnda intressen genom övriga planerade utbyggnader eller regleringsföretag i Vindelälven.

Utskottet

I motionerna I: 665 och II: 845 har i anledning av planerad utbyggnad av Vindelälven hemställts att riksdagen skall meddela sin uppfattning att utbyggnaden icke mer är aktuell.

Vidare har i motionerna I: 667 och II: 833 hemställts om förnyad prövning (genom Kungl. Maj:t med riksdagen) av frågan om Vindelälvens projektering och ev. utbyggnad.

För en bedömning av frågan om Vindelälven bör utbyggas eller bevaras är det, med hänsyn till de stora ingrepp i naturen som skulle åstadkommas vid de planerade kraftverksbyggena och regleringarna, av största vikt att undersöka om landets kraftförsörjning kräver krafttillskott i form av utbyggbar vattenkraft eller om andra konkurrenskraftiga kraftkällor står till buds. Härjämte bör kostnaderna för utnyttjande av olika kraftkällor jämföras.

Endast till för relativt kort tid sedan rådde knapphet på kraft och alla möjligheter till förmånlig utbyggnad av vattenkraft måste tillvaratas. Under normalår torde det för närvarande råda visst överskott av kraft. Igångsatta utbyggnader av vattenkraft och annan kraft tyder på att någon knapphet ej skulle behöva uppstå under de närmaste åren. Härefter torde, så vitt nu kan bedömas, kraftbehovet kunna fyllas genom utnyttjande av andra kraftkällor än vattenkraft t. ex. kondenskraft eller atomkraft. Även behovet av tillskott av lättreglerad vattenkraft torde kunna tillgodoses genom nu påbörjade eller planerade företag i älvar som redan till viss del är utbyggda, såsom Partaure, Rednisjaure, Sädjajaure och Bastusel i Skellefteälven, Satisjaure, Autajaure och Sitasjaure i Store Lule älv, Skalka och Akkats i Lilla Lule älv samt Bodenforsarna i Lule älvs nedersta del. Med hänsyn till landets kraftförsörjning är således en utbyggnad av Vindelälven icke nu nödvändig.

Vad åter angår kostnaderna för att tillfredsställa det framtida kraftbehovet har situationen redan så ändrats att endast ett fåtal år gamla beräkningar visat sig vara mindre aktuella. Genom utbyggnad av Vindelälven skulle kraft kunna erhållas först omkring år 1975. Redan nu synes beräkningar visa att kostnaderna för sådan kraft blir ungefär likvärdiga med kostnaderna för kraft producerad i ett atomkraftverk med tämligen god kapacitet. Ej heller med hänsyn till kostnaderna för den utvunna kraften torde en utbygg-

nad av Vindelälven vara så fördelaktig, att den nu bör komma till stånd om vägande skäl av annan art talar häremot.

Genom en utbyggnad av Vindelälven skulle för ungefär tio år skapas arbetstillfällen i en bygd där på grund av rationalisering av jordbruk och skogsbruk stort arbetskraftöverskott föreligger, vilket framdeles sannolikt kommer att öka. En utbyggnad av Vindelälven skulle för denna period sysselsätta omkring 500 man och efter utbyggnaden skulle ett visst antal erhålla permanent sysselsättning för underhåll och drift av anläggningarna. Denna sysselsättningseffekt skulle få stor betydelse och ge rådrum för andra lokaliseringsträngningar. Dessutom kan man räkna med att en viss del av det kapital som frigöres bl. a. genom ersättningar till sakägare på nytt investeras i varaktiga företag och därmed förstärker bygdens näringsliv. Dessa omständigheter är positiva i kampen mot en utglesning av bygden och mot en försämring av sysselsättningsmöjligheterna, särskilt som dessa investeringar kan ske utan subventioner från det allmännas sida. Å andra sidan skulle denna utbyggnad få en begränsad betydelse, enär sysselsättningssvårigheterna och avfolkningen på längre sikt ej därmed skulle kunna hindras. Enligt utskottets mening bör med tanke på att Vindelälvens bevarande kan betraktas som en riksangelägenhet önskvärda och bestående lokaliseringpolitiska åtgärder vidtagas.

Turismen och fritidsfisket torde med en outbyggd älv komma att öka, även om man ej får överskatta turismens betydelse som inkomstkälla. Tillkomsten av den nya mellanriksvägen — den s. k. Graddisvägen — skapar förutsättningar för ytterligare utveckling av turism och ger även nya arbetstillfällen.

Även från forskningssynpunkt har Vindelälven stort värde. Endast ett fåtal svenska älvar är fortfarande outbyggda, nämligen förutom Vindelälven Pite älv, Kalix älv och gränsälven Torne älv. Vindelälven har helt annan geografisk karaktär med sydlig prägel än Pite och Kalix älvar som är nordliga skogsälvar. Frågan om utbyggnad av Torne älv är icke enbart en svensk angelägenhet utan även beroende av överväganden från finsk sida. Vindelälven är sålunda den enda kvarvarande outbyggda älven i sitt slag. Den har redan och kommer i framtiden att härigenom få allt större betydelse för naturvetenskaplig forskning såväl för jämförande studier med andra utbyggda älvar som ekologisk forskning i botanik och zoologi. Också för internationell forskning har en bevarad älv stor betydelse, då i Europa i övrigt mycket få ursprungliga naturområden är oexploaterade. Även forskningens intressen talar sålunda mot en utbyggnad av Vindelälven.

Den förnyade prövningen av Vindelälvens utbyggnad som begäres i motionerna I: 667 och II: 833, kommer på grund av vattenfallsverkets utfästelse att ej påbörja någon utbyggnad i Vindelälven förrän tillstånd till reglering i Gautojaure föreligger, enligt Kungl. Maj:ts tidigare beslut att i viss mån ske av Kungl. Maj:t efter vattendomstolens behandling av målet om

Gautojaure reglering, som dock utgör endast en del av utbyggnaden av hela Vindelälven.

Utskottet finner med hänsyn till vad sålunda förekommit att många för en bedömning av lämpligheten av Vindelälvens utbyggnad väsentliga faktorer förändrats under loppet av de senaste åren och kan komma att ytterligare förändras inom den närmaste framtiden. Utskottet anser sålunda att med hänsyn till det material som för närvarande föreligger, någon utbyggnad av Vindelälven ej bör komma till stånd.

Med anledning av vad sålunda utretts i ärendet synes motionerna ej påkalla någon särskild åtgärd från riksdagens sida. Utskottet hemställer,

att riksdagen må anse motionerna I: 665 och II: 845 samt I: 667 och II: 833 besvarade med vad utskottet i det föregående anfört.

Stockholm den 22 november 1967

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Sörlin (s), Hellebladh (s), Eric Gustaf Peterson (fp), Oscar Carlsson (s), Axel Kristiansson (cp), Hedlund (s), fru Hultell (h), herr Nyman (fp), fru Diesen (h), herrar Torsten Hansson (s) och Johan Olsson (cp);

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm (s), fru Jäderberg (s), herrar Dickson (h), Lundmark (s), Haglund (s), Rimås (fp), Wikner (s), Larsson i Borrbj (cp), Nordgren (h), fru Ekroth (s), herrar Johansson i Växjö (cp)* och From (fp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar Sörlin (s), Hellebladh (s), Hedlund (s), Lundmark (s), Haglund (s), och Wikner (s).